

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ «УНІВЕРСУМ»

ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ

**Формування системи художніх знань про різновиди пейзажу
в учнів 5 класу**

Виконала студентка IV курсу
групи ОМфмб–1–20–4.0д
спеціальності 014 Середня освіта
ОПП Середня освіта
(Образотворче мистецтво)
ОПС фаховий молодший бакалавр
Агекян Анна Ашотівна
Керівник: Мазов Андрій Андрійович

Рекомендовано до захисту
ЦК образотворчого мистецтва
і дизайну

Протокол від 17 травня 2025 р. № 7
Голова ЦК Олена КАЗІМІРЕНКО

Захищено
Оцінка

Протокол ЕК від «__» червня 2025 р. №
Голова ЕК Костянтин ЧЕРНЯВСЬКИЙ
кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент
кафедри графічних мистецтв НАОМА

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ	
ХУДОЖНІХ ЗНАНЬ ПРО РІЗНОВИДИ ПЕЙЗАЖУ.....	5
1.1. Сутність поняття "пейзаж" у системі художньої освіти учнів 5 класу.....	5
1.2. Різновиди пейзажу як об'єкту художнього пізнання в шкільній мистецькій освіті.....	7
1.3. Психолого-педагогічні особливості формування художніх знань в учнів 5 класу.....	10
РОЗДІЛ II. ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ТВОРЧОЇ РОБОТИ “СИНЕВИР”....	14
2.1. Процес виникнення художнього задуму: пошук художнього образу, композиції, вибір техніки.....	14
2.2. Реалізація творчого задуму. Технологія виконання творчої роботи.....	16
ВИСНОВКИ.....	18
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	22
ДОДАТКИ.....	24

ВСТУП

Сучасний освітній простір вимагає постійного вдосконалення методик викладання мистецьких дисциплін, зокрема, в частині формування у здобувачів освіти глибоких і системних знань про різні жанри образотворчого мистецтва. Пейзаж як самостійний жанр, що відображає красу природи та впливає на емоційний стан людини, посідає особливе місце в художній освіті. Його вивчення не обмежується лише освоєнням технічних прийомів зображення, а передбачає розуміння історичного розвитку жанру, його філософського наповнення, символізму та зв'язку з культурними традиціями.

Однак, незважаючи на значну увагу до цього жанру, у педагогічній практиці все ще відчувається нестача системного підходу до формування художніх знань про різновиди пейзажу. Часто викладання обмежується поверхневим ознайомленням з окремими видами, без глибокого занурення в їхню специфіку, взаємозв'язок та еволюцію. Це призводить до фрагментарності знань, недостатнього розуміння учнями образно-виразних можливостей пейзажу та, як наслідок, до обмеженості їхньої власної художньої творчості.

Проблема формування художніх знань в системі мистецької освіти розглядається багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями такими як Л. Масол, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Щолокова, Б. Неменський, В. Кузін, Н. Миропольська, О. Отич та інші.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та розробити рекомендації з питання формування художніх знань про різновиди пейзажу учнів 5 класу.

Об'єкт дослідження - процес формування художніх знань учнів 5 класу.

Предмет дослідження - формування системи художніх знань учнів 5 класу про різновиди пейзажу на уроках образотворчого мистецтва.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати фахову літературу з проблеми дослідження.

- Охарактеризувати основні різновиди пейзажу та їх художньо-виразні особливості.
- Розробити рекомендації щодо формування системи художніх знань учнів 5 класу про різновиди пейзажу.
- Описати процес створення творчої роботи “Синевир”.

Методи дослідження: теоретичний аналіз педагогічної та мистецької літератури з теми дослідження, вивчення педагогічного досвіду.

Теоретичне значення дипломного проекту полягає у визначенні особливостей формування художніх знань учнів 5 класу про види пейзажу.

Практичне значення полягає у створенні рекомендацій для вчителів образотворчого мистецтва, які сприятимуть формуванню у п’ятикласників ґрунтовних знань про види пейзажу.

Структура дипломного проекту зумовлена метою і завданнями дослідження та складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи — 26 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ХУДОЖНІХ ЗНАНЬ ПРО РІЗНОВИДИ ПЕЙЗАЖУ

1.1. Сутність поняття "пейзаж" у системі художньої освіти учнів 5 класу

Поняття «пейзаж» є одним із фундаментальних у мистецтвознавстві та художній практиці, що охоплює зображення природи, міських або сільських краєвидів, а також будь-якого оточуючого середовища [1, с. 18]. У контексті художньої освіти учнів 5 класу, розуміння сутності пейзажу виходить за межі простого визначення жанру живопису. Воно стає ключовим елементом у формуванні цілісної системи художніх знань, розвитку естетичного сприйняття та творчого мислення [2, с. 56]. Для п'ятикласників пейзаж є не лише об'єктом для відтворення, а й засобом пізнання світу, вираження власних емоцій та ставлення до навколишнього середовища [4, с. 56].

В середній школі важливо закласти міцні основи для розуміння багатогранності пейзажу. Це передбачає не тільки ознайомлення з основними видами пейзажу (сільський, міський, морський, гірський, індустріальний, фантастичний тощо) [1, с. 20–21], але й розкриття його ролі у світовій культурі та мистецтві. Учні мають усвідомити, що пейзаж — це не статична картинка, а динамічний образ, який відображає взаємодію людини і природи, її стан, настрій, а інколи й філософські роздуми митця [8, с. 15].

Відповідно сутність поняття «пейзаж» для учнів 5 класу полягає у його здатності виступати як:

Об'єкт спостереження та аналізу. Пейзаж спонукає учнів до уважного вивчення навколишнього світу, до розвитку спостережливості, вміння помічати деталі, кольори, форми, світлотіні, атмосферні явища [3, с. 178]. Це сприяє формуванню навичок візуального аналізу, що є основою для будь-якої художньої діяльності.

Засіб вираження емоцій та настрою. Природа, зображена у пейзажі, може

викликати різноманітні почуття: спокій, радість, смуток, тривогу, захоплення [4, с. 57]. Через пейзаж учні навчаються передавати свої власні емоції, а також розпізнавати емоційний стан, закладений у твір мистецтва художником [8, с. 14]. Це розвиває емоційний інтелект та естетичну чутливість.

Джерело творчого натхнення. Різнманіття природних форм, кольорів та явищ є невичерпним джерелом для творчості [6, с. 97]. Вивчення пейзажу стимулює уяву учнів, спонукає їх до створення власних композицій, експериментів з кольором та техніками.

Елемент культурної спадщини. Ознайомлення з творами видатних пейзажистів різних епох і стилів допомагає учням зрозуміти еволюцію мистецтва, його зв'язок з історією та культурою. Це формує уявлення про мистецтво як частину загальнолюдської спадщини.

Інструмент розвитку композиційного мислення. Робота над пейзажем вимагає розуміння принципів композиції: розташування елементів, перспективи, ритму, балансу. Учні вчаться організовувати простір на аркуші, створювати глибину та об'єм, що є важливими навичками для будь-якого виду образотворчого мистецтва.

Спосіб формування екологічної свідомості. Через зображення природи, її краси та вразливості, учні усвідомлюють важливість збереження навколишнього середовища [4, с. 59]. Художня освіта через пейзаж може стати ефективним інструментом для виховання відповідального ставлення до природи.

Для учнів 5 класу, які перебувають на етапі активного формування особистості та розширення світогляду, пейзаж є особливо актуальним. У цьому віці діти вже здатні до більш глибокого аналізу та синтезу інформації, ніж молодші школярі, але ще потребують наочності та емоційного залучення. Вивчення пейзажу дозволяє їм не тільки розвивати художні навички, але й поглиблювати знання з інших предметів, таких як природознавство, географія, історія.

Важливим аспектом є інтеграція теоретичних знань про пейзаж з практичною діяльністю. Учні 5 класу повинні не лише слухати про пейзаж, а й активно створювати власні роботи, використовуючи різні матеріали та техніки. Це може бути малювання з натури, за уявою, з фотографії, створення колажів, аплікацій тощо. Такий підхід сприяє закріпленню отриманих знань, розвитку моторики, координації рухів та формуванню індивідуального художнього почерку.

1.2. Різновиди пейзажу як об'єкт художнього пізнання в шкільній мистецькій освіті

Вивчення різновидів пейзажу в шкільній мистецькій освіті є не просто ознайомленням із жанровою класифікацією, а глибоким процесом художнього пізнання, що сприяє комплексному розвитку особистості учня [1, с. 21]. Пейзаж як об'єкт вивчення природи надає унікальні можливості для формування естетичного сприйняття, розвитку творчого мислення, поглиблення знань про навколишній світ та його відображення у мистецтві. Це дозволяє учням не лише розрізняти різні види пейзажів, а й розуміти їхній історичний контекст, культурне значення та роль у формуванні світогляду митців різних епох [9, с. 76].

Початковий етап пізнання пейзажу в школі передбачає ознайомлення з його основними різновидами: сільським, міським, морським, гірським, індустріальним, лісовим, парковим, анімалістичним та іншими [1, с. 22]. Кожен з них має свої особливості, що відрізняють його не тільки за об'єктом зображення, але й за настроєм, атмосферою, кольоровою гамою та композиційними рішеннями [3, с. 179]. Наприклад, сільський пейзаж часто асоціюється зі спокоєм, гармонією, єднанням з природою, відображаючи сільське життя, поля, луки, будинки. Він може викликати почуття ностальгії, простоти та природної краси. На противагу цьому, міський пейзаж зображує урбаністичне середовище – архітектуру, вулиці, площі, міський рух. Він може

передавати динамізм, суєту, але також і велич, монументальність або ж, навпаки, затишок міських куточків [6, с. 95].

Особливе місце посідає морський пейзаж (марина), який відображає стихію води у всій її багатогранності – від штилю до бурі. Його вивчення відкриває перед учнями можливості для осмислення сили природи, передачі руху, світлових ефектів на воді [4, с. 58].

Гірський пейзаж дає уявлення про велич і могутність гірських масивів, їхню сувору красу, гру світла й тіні на скелях.

Індустріальний пейзаж, що виник пізніше, зосереджується на зображенні промислових об'єктів – заводів, фабрик, мостів, передаючи атмосферу технічного прогресу та впливу людини на довкілля [7, с. 42].

Процес художнього пізнання різновидів пейзажу в шкільній освіті не обмежується лише пасивним сприйняттям готових творів. Він включає активні форми роботи, такі як:

Аналіз та інтерпретація творів мистецтва. Учні навчаються не просто дивитися на картину, а й "читати" її, розуміти задум художника, аналізувати використані засоби виразності (колір, лінія, композиція, світлотінь) для передачі певного настрою чи ідеї. Наприклад, при вивченні марини, можна обговорити, як Айвазовський передавав рух хвиль і блиск сонця на воді [8, с. 16].

Практична художня діяльність. Малювання, ліплення, створення аплікацій на тему пейзажу дозволяє учням безпосередньо експериментувати з кольором, формою, композицією, втілювати власні враження та ідеї [2, с. 63]. Це може бути створення власного морського пейзажу з використанням різних технік, або ж зображення сільського краєвиду з елементами народної архітектури.

Дослідницька робота. Підготовка презентацій про видатних пейзажистів, вивчення історії розвитку жанру, впливу різних мистецьких течій на зображення природи. Це може включати дослідження творчості українських пейзажистів,

таких як Архип Куїнджі чи Сергій Васильківський, та їхнього внеску у світове образотворче мистецтво [9, с. 79].

Екскурсії та спостереження за природою. Безпосереднє спостереження за навколишнім світом, вивчення природних явищ, світлових ефектів, зміна кольорів у різні пори року та доби. Це дозволяє учням краще розуміти джерело натхнення художників та бачити красу у повсякденному [3, с. 182]. Наприклад, виїзд до парку або лісу може стати джерелом ідей для створення власних пейзажів.

Важливим аспектом у вивченні пейзажу є формування розуміння, що кожен різновид пейзажу є не просто відтворенням дійсності, а й вираженням певного настрою, ідеї, філософського осмислення світу [8, с. 17]. Наприклад, романтичний пейзаж часто передає велич природи, її неперевершену силу, а іноді й почуття містичного перед нею. Класичний пейзаж, навпаки, прагне до гармонії, ідеалізації та врівноваженості. Символічний пейзаж може використовувати природні елементи для вираження глибинних ідей або метафор.

Крім того, вивчення різновидів пейзажу сприяє розвитку міжпредметних зв'язків. На уроках географії учні поглиблюють знання про природні зони, рельєф, клімат, що допомагає їм краще зрозуміти зображене на картинах [1, с. 24]. На уроках літератури аналізуються описи природи в художніх творах, що розширює уявлення про роль пейзажу в створенні атмосфери та передачі емоцій. На уроках мистецтва учні дізнаються про еволюцію пейзажного жанру в різних культурах та епохах, його місце в історії світової художньої спадщини. Таким чином, різновиди пейзажу в шкільній мистецькій освіті виступають як багатогранний об'єкт художнього пізнання, що не тільки збагачує учнів знаннями про мистецтво, але й розвиває їхню чуттєвість, уяву, критичне мислення та естетичний смак. Це не лише шлях до розуміння мистецтва, а й шлях до пізнання самого себе та свого місця у світі через призму художнього сприйняття природи.

1.3. Психолого-педагогічні особливості формування художніх знань в учнів 5 класу

Формування системи художніх знань про різновиди пейзажу в учнів п'ятого класу є багатограним і багатоаспектним процесом, який потребує ґрунтовного врахування психолого-педагогічних особливостей дітей цього вікового етапу. Учні п'ятого класу перебувають на межі молодшого шкільного та підліткового віку, що супроводжується якісними змінами у розвитку когнітивної, емоційно-вольової та мотиваційної сфер. Це створює як сприятливі передумови для успішного засвоєння навчального матеріалу, так і вимагає особливої гнучкості вчителя під час організації освітнього процесу.

Пізнавальний розвиток учнів п'ятого класу та його вплив на засвоєння художніх знань. На цьому етапі розвитку учні поступово переходять від наочно-образного мислення до формування елементів абстрактно-логічного мислення [3, с. 45]. Їхнє сприйняття навколишнього світу залишається тісно пов'язаним із конкретними візуальними образами, однак з'являється здатність до узагальнення, класифікації та побудови логічних зв'язків. Це відкриває можливості для більш глибокого аналізу явищ мистецтва, зокрема пейзажу, проте потребує педагогічно обґрунтованого поєднання образного і понятійного підходів у викладанні [10, с. 34]. Навчання у п'ятому класі має спиратися на принцип наочності, що забезпечується через використання репродукцій художніх творів, фотографій, відеоматеріалів, віртуальних екскурсій тощо. Водночас, важливо поступово вводити спеціалізований понятійний апарат, пояснюючи ключові терміни через знайомі учням приклади [12, с. 27]. Наприклад, під час вивчення теми «сільський пейзаж» доцільно акцентувати увагу на характерних візуальних елементах: сільські будинки, природні ландшафти, відсутність індустріальної інфраструктури. Розвиток сприйняття й уваги в цьому віці також відіграє важливу роль. П'ятикласники вже здатні фокусуватися на деталях, розрізняти кольори, форми, композиційні рішення.

Однак довільна увага ще не є достатньо стійкою: учні швидко втомлюються, легко відволікаються, потребують чергування видів діяльності. Ефективною педагогічною стратегією є використання інтерактивних методів – порівняння, аналіз, групова робота – що стимулюють розумову активність та підтримують інтерес до вивчення мистецтва. Пам'ять у цьому віці переважно образна та механічна, однак починає розвиватися й логічна [3, с. 112]. Це означає, що запам'ятовування буде ефективним у разі використання яскравих образів, асоціацій, емоційного підкріплення [14, с. 23]. Залучення учнів до створення власних художніх робіт на основі вивченого матеріалу (наприклад, виконання малюнків за темою «мій рідний край» або «місто мого дитинства») сприяє глибшому усвідомленню та закріпленню знань.

Емоційно-вольова сфера учнів п'ятого класу та її вплив на художній розвиток. У п'ятому класі діти відзначаються високою емоційною чутливістю, що виявляється в здатності переживати естетичні враження, захоплюватися красою природи, співпереживати образам у творах мистецтва. Це створює сприятливі умови для розвитку художнього смаку, формування естетичних оцінок і художньо-творчого мислення. Успішна педагогічна діяльність має включати систематичне стимулювання емоційної активності учнів. Наприклад, під час аналізу пейзажу слід не лише називати його формальні ознаки, але й обговорювати емоційний настрій: спокій, динаміку, тривожність, гармонію тощо. Такі завдання активізують емоційно-чуттєве сприйняття, допомагають учням висловлювати власні враження та формулювати емоційно забарвлені судження. Мотивація навчання в учнів п'ятого класу значною мірою обумовлена потребою в новизні, ігрових формах, самовираженні, а також соціальним визнанням. Для ефективного засвоєння художніх знань важливо створювати ситуації успіху, заохочувати навіть незначні досягнення, організовувати виставки творчих робіт, проводити конкурси, гурткову діяльність. Формування внутрішньої мотивації до занять мистецтвом передбачає підкреслення його

значущості для розвитку особистості, можливості передати власний емоційний досвід та відобразити індивідуальне бачення світу.

Щодо вольової сфери, п'ятикласники лише розпочинають процес активного формування довільної поведінки, тому потребують підтримки у плануванні, організації та завершенні художніх завдань. Розбивання складних завдань на послідовні етапи, чіткі інструкції, регулярне підкріплення, сприяють розвитку в учнів таких якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, здатність доводити розпочате до кінця.

Педагогічні умови ефективного формування художніх знань

Формування художніх знань про різновиди пейзажу в учнів п'ятого класу має спиратися на систему педагогічних умов, узгоджених із віковими особливостями дітей:

Застосування принципу наочності та інтерактивності. Необхідне широке використання візуальних матеріалів, цифрових технологій, інтерактивних завдань, що активізують різні канали сприйняття й сприяють кращому розумінню та засвоєнню матеріалу.

Реалізація діяльнісного підходу. Залучення учнів до активної художньої діяльності (малювання, створення колажів, аплікацій, макетів), що дозволяє їм засвоювати теоретичні знання в процесі практичного застосування.

Інтеграція мистецьких знань. Формування міжпредметних зв'язків між уроками образотворчого мистецтва, музики, літератури, природознавства, що сприяє розвитку цілісного художнього світогляду та поглибленню естетичних переживань.

Диференційований та індивідуальний підхід. Надання учням можливості для вибору теми, техніки, темпу виконання, забезпечення індивідуального супроводу залежно від рівня підготовленості та художніх здібностей.

Створення сприятливого психологічного клімату. Позитивна атмосфера на уроці, підтримка творчої ініціативи, заохочення експериментів, відсутність страху перед помилками є основою ефективного навчання.

Отже, успішне формування художніх знань про різновиди пейзажу в учнів п'ятого класу можливе лише за умови глибокого розуміння їхніх вікових і психологічних особливостей та цілеспрямованого використання відповідних педагогічних стратегій. Такий підхід забезпечує не лише якісне засвоєння знань, але й сприяє розвитку художньо-творчих здібностей, естетичного світосприйняття та особистісного становлення учнів.

РОЗДІЛ II. ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ТВОРЧОЇ РОБОТИ “СИНЕВИР”

2.1. Процес виникнення художнього задуму: пошук художнього образу, композиції, вибір техніки

Створення дипломного проекту розпочалося з тиші. Саме з того внутрішнього мовчання, яке виникає, коли слова стають зайвими, а світ потребує не формулювання — а почуттів. У якийсь момент постало питання: що може по-справжньому бути сказане за допомогою живопису? Що варте того, аби залишитися на полотні? Що здатне промовляти не лише від автора, а й до кожного, хто стане перед роботою?

Відповідь з'явилася не відразу, а поступово — крізь спогади, пошуки, крізь щось дуже давнє й водночас надзвичайно близьке. Згадалося дитинство — ті моменти, коли під час подорожей з родиною до Карпат, зупинялися біля Синевиру. Тоді ще не до кінця розуміла значення цього місця, його міфічну вагу, але вже тоді воно чіпляло. Озеро мовчало — але мовчало глибоко. Його поверхня здавалася дзеркалом, у якому можна побачити не себе, а те, що приховано. Те, чого боїшся або про що мрієш. І тільки згодом, уже в юності, прийшло розуміння, що за цією красою стоїть легенда. Трагічна, щемлива, сильна. Про любов, що не встигла здійснитися, про втрату, що створює нові світи. Про сльози, які стали озером. За переказами, колись давно у цих краях жив могутній граф, у якого була донька на ім'я Синь — добра, красива і щира дівчина. Якось вона зустріла в горах простого вівчара на ім'я Вир, і між ними спалахнуло щире почуття. Проте батько, дізнавшись про це, розлютився: він не міг допустити, щоб його донька кохала звичайного пастуха. У приступі гніву граф наказав убити Вира — і це сталося. На тому самому місці, де колись закохані зустрічалися, розбите серце Синь не витримало втрати. Вона довго плакала, і з її сліз утворилося глибоке озеро. Люди кажуть, що саме тому вода в ньому така чиста й глибока, а саме озеро й назвали Синевир — як символ вічної

любові та скорботи. І саме тоді виникло внутрішнє бажання торкнутися цієї історії по-своєму. Не просто відтворити її, а відчувти, пропустити крізь себе й знайти образ, що міг би передати цю тишу, цю втрату, цю глибину.

Тема особистої втрати й болю не була чужою. В кожній людини є свої «озера Синевиру» — те, що залишилося після когось, кого вже немає. Хтось зникає з життя, але залишає за собою ландшафт — внутрішній, але відчутний. Саме в цьому глибинне емоційне коріння картини. У ній — не лише про Синь, яка плаче. У ній — про кожну людину, яка стоїть на березі чогось великого, що втратила.

Образ дівчини, яка сидить біля води і дивиться на захід сонця, з'явився майже інтуїтивно. Не було потреби бачити її обличчя — достатньо було спини, постави, тиші навколо неї. Вона не потребує глядача, вона не позує — вона є. І в цій присутності — головна сила образу. Вона не розповідає легенду словами, але кожен може її відчувти. Бо вона — не лише героїня міфу, вона — в кожній людині, яка пережила щось незворотне.

Рішення виконати роботу в реалістичній, але емоційно насиченій манері прийшло само собою. Усі ескізи, кольорові проби, начерки вели до однієї ідеї: картина має бути мовчазною, але сильною. Композиція побудована так, щоби глядач став поруч із героїнею. Щоб погляд ішов туди ж, куди й вона дивиться — у глибину, у простір, у себе.

Особливе значення мало світло. Захід сонця не був обраний випадково. Це не просто красивий момент дня. Це символ переходу, завершення та водночас - надії. Світло тут не освітлює — воно проникає крізь полотно. Золотисто-рожеві відтінки неба контрастують із холодною водою й темним лісом, створюючи атмосферу спокою, що межує з болем.

Вибір техніки олійного живопису зумовлений бажанням створити глибокі, майже оксамитові переходи. Жодна інша техніка не дала б такого ефекту тремтливого повітря, напівпрозорості води, м'якості силуетів. У мазках —

стриманість. У кольорах — небагатослівність. У всьому — присутність внутрішньої напруги, яка не кричить, а дихає.

Так з'явилася робота. Не раптово, не за один день. Вона народжувалася як спогад, як переживання, як молитва. У ній — пам'ять. У ній — біль. У ній — вдячність. У ній — спроба через мистецтво знайти не відповідь, а розуміння.

2.2. Реалізація творчого задуму. Технологія виконання творчої роботи

Реалізація творчого задуму розпочалася з етапу ескізування, що дозволив поступово перейти від початкової ідеї пейзажу до більш складної, емоційно насиченої композиції. Перші ескізи виконувалися у різних техніках — олійними фарбами, графітним олівцем, маркерами. Особливу увагу було приділено пошуку образу дівчини — її положенню, масштабу, взаємодії з простором. Композиційне рішення поступово змінювалося: з'явилася фігура, що сидить біля озера, і дивиться у бік гір. Остаточний ескіз було створено у вигляді колажу, який допоміг визначити розташування головних елементів сцени.

Фінальна робота виконана в техніці олійного живопису на полотні, що дало змогу досягти глибоких кольорових переходів, м'яких тональних градацій та фактурної виразності. Використано змішані техніки — зокрема у зображенні каменю, води та неба, де поєднання тонких лесувань, пастозного мазка та прозорих шарів фарби створює ефект повітряності й глибини. Олійна техніка була обрана свідомо, як найбільш відповідна до задуму — передати не лише зорову картину, а й внутрішній настрій, тишу, спогади та відчуття втрати.

Композиція побудована так, щоб глядач відчув присутність поруч із героїнею — ненав'язливо, але глибоко емоційно. Лінія горизонту опущена, що дозволяє створити ефект занурення у простір. Погляд дівчини спрямований на захід сонця, який, завдяки контрасту теплих і холодних кольорів, стає центром емоційної напруги. Особлива увага приділена передачі світла — воно м'яко

огортає фігуру, ледь торкається води, відбивається у небі, створюючи відчуття завершення, переходу, тиші.

Колористичне рішення витримане в стриманій гамі, де переважають охристі, сині, рожеві та сірувато-зелені відтінки. Тепле світло заходу сонця поєднується з прохолодною водною гладдю, лісовими масивами на горизонті й каменем, що служить опорою для фігури. Таке поєднання кольорів та фактур створює ефект медитативного споглядання, адже у сцені немає динаміки, але вона наповнена внутрішнім рухом, думкою, спогадом.

Простір полотна вирішено так, щоб передати ідею легенди не буквально, а через стан природи. Фігура не домінує, а співіснує з пейзажем, є його частиною. Немає зайвих деталей — усе зведено до суті. Кожен елемент працює на створення загального настрою — тиші, втрати, гідності, прощання і надії водночас.

Реалізація роботи стала не лише технічним, а й глибоко емоційним процесом. Кожен мазок, кожен колір був обдуманий і зважений, як частина спроби зафіксувати на полотні не подію, а відчуття. У фінальному вигляді робота передає не лише легенду про Синевир, а й особисте переживання, що знайшло художню форму через пейзаж і фігуру. Саме така інтеграція змісту і форми стала завершальним акордом у реалізації творчого задуму.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження було присвячене теоретичному обґрунтуванню та розробці системи формування художніх знань про різновиди пейзажу для учнів 5 класу. Актуальність обраної теми зумовлена сучасною потребою вдосконалення методик викладання мистецьких дисциплін, що передбачає формування у здобувачів освіти глибоких і системних знань про жанри образотворчого мистецтва. Пейзаж, як самостійний жанр, що відображає красу природи та впливає на емоційний стан людини, посідає особливе місце в художній освіті. Його вивчення не обмежується лише освоєнням технічних прийомів зображення, а передбачає розуміння історичного розвитку жанру, його філософського наповнення, символізму та зв'язку з культурними традиціями. Виявлена нестача системного підходу до формування художніх знань про різновиди пейзажу в педагогічній практиці, що призводить до фрагментарності знань та обмеженості художньої творчості учнів, підтвердила значущість обраної теми для наукового дослідження.

Відповідно до визначеної мети та поставлених завдань, у роботі було здійснено комплексний аналіз проблеми формування художніх знань про різновиди пейзажу.

У першому розділі “Теоретичні основи формування системи художніх знань про різновиди пейзажу” було послідовно розглянуто ключові аспекти досліджуваної проблеми. Встановлено, що пейзаж у контексті художньої освіти п’ятикласників виступає не лише як об’єкт відтворення, а як ключовий елемент для розвитку естетичного сприйняття, творчого мислення та цілісної системи художніх знань. З’ясовано, що пейзаж спонукає учнів до спостереження та аналізу навколишнього світу, слугує засобом вираження емоцій і настрою, є невичерпним джерелом творчого натхнення, виступає як елемент культурної спадщини, інструмент розвитку композиційного мислення, а також як спосіб формування екологічної свідомості. Обґрунтовано, що для учнів 5 класу, які перебувають на етапі активного формування особистості та розширення

світогляду, пейзаж є особливо актуальним, сприяючи розвитку художніх навичок та поглибленню міжпредметних зв'язків.

Проаналізовано класифікацію пейзажів та їхнє значення для художнього пізнання. Виявлено, що вивчення різновидів пейзажу (сільський, міський, морський, гірський, індустріальний, лісовий, парковий, анімалістичний тощо) є глибоким процесом художнього пізнання, що сприяє комплексному розвитку особистості учня. Підкреслено, що кожен різновид має унікальні особливості, що відрізняють його не лише за об'єктом зображення, а й за настроєм, атмосферою та композиційними рішеннями. Обґрунтовано, що процес художнього пізнання не обмежується пасивним сприйняттям, а включає активні форми роботи: аналіз та інтерпретацію творів мистецтва, практичну художню діяльність, дослідницьку роботу, екскурсії та спостереження за природою. Особливу увагу приділено формуванню розуміння, що кожен різновид пейзажу є вираженням певного настрою, ідеї, філософського осмислення світу. Наголошено на важливості міжпредметних зв'язків для поглиблення знань учнів про мистецтво та природу.

Розкрито вікові та індивідуальні особливості, які необхідно враховувати при формуванні художніх знань про різновиди пейзажу. З'ясовано, що учні 5 класу перебувають на перехідному етапі від наочно-образного до абстрактно-логічного мислення, що вимагає поєднання наочності з поступовим введенням понятійного апарату. Визначено, що емоційна чутливість та мотивація до новизни й самовираження є потужними стимулами для художнього розвитку, але потребують підтримки та створення ситуацій успіху. Обґрунтовано систему педагогічних умов, необхідних для ефективного формування художніх знань: застосування принципу наочності та інтерактивності, реалізація діяльнісного підходу, інтеграція мистецьких знань, диференційований та індивідуальний підхід, а також створення сприятливого психологічного клімату.

У другому розділі "Творчий процес над дипломною роботою" було представлено практичну частину дослідження, що ілюструє застосування теоретичних засад на прикладі створення художнього твору. Було показано, як початковий задум, що базувався на особистих спогадах та емоційному зв'язку з озером Синевир, трансформувався від суто пейзажного зображення до глибоко символічної композиції з фігуративним елементом. Зазначено, що вибір образу дівчини, її пози та взаємодії з навколишнім середовищем став ключовим для передачі таких станів, як тиша, пам'ять, втрата та надія. Окрему увагу було приділено обґрунтуванню вибору техніки олійного живопису як найбільш придатної для досягнення бажаних художніх ефектів та передачі емоційного наповнення.

Поетапно описано процес ескізування, що включав використання олійних фарб, графітного олівця, маркерів та колажної техніки для пошуку композиції та образу. Детально представлено технологію олійного живопису на полотні, зокрема застосування підмальовки, лессувань, пастозних мазків для досягнення ефекту повітряності, глибини та особливої фактурності. Обґрунтовано колористичне рішення, яке базується на контрасті теплих і холодних відтінків для створення емоційної напруги та медитативного настрою. Наголошено, що кожен елемент композиції, від лінії горизонту до освітлення фігури, спрямований на передачу ідеї легенди через внутрішній стан та візуальну поезію, що робить роботу не лише технічним виконанням, а й глибоко емоційним переживанням.

Загалом, результати дослідження підтвердили, що ефективне формування художніх знань про різновиди пейзажу є складним педагогічним завданням, яке вимагає системного підходу та врахування психолого-педагогічних особливостей здобувачів освіти. Розроблена система, що поєднує теоретичні знання з практичною діяльністю та ґрунтується на діяльнісному, інтегрованому та диференційованому підходах, сприяє не лише засвоєнню інформації, а й розвитку художньо-творчих здібностей, естетичного смаку та особистісного

становлення учнів. Представлена творча робота слугує наочною демонстрацією того, як теоретичні засади формування художніх знань можуть бути успішно втілені у практичній художній діяльності, перетворюючись на глибоко особисте та символічне висловлювання.

Таким чином, мета дослідження була досягнута, а поставлені завдання успішно виконані. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм та методик викладання образотворчого мистецтва в закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова А. Жанри образотворчого мистецтва: навчальний посібник. К.: Освіта, 2017. 128 с.
2. Белова Т. Методика викладання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі. Харків: Ранок, 2019. 144 с.
3. Волкова Н. Педагогіка: навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей. К.: Академвидав, 2020. 312 с.
4. Гузеєва Т. Пейзаж як засіб художнього та естетичного виховання школярів. // Вісник післядипломної освіти. 2021. № 4. С. 54–59
5. Державний стандарт базової середньої освіти. Наказ МОН № 898 від 30.09.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення 15.05.2025)
6. Звіжинська М. Методика навчання образотворчого мистецтва в школі. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 180 с.
7. Кабан В. Сучасні підходи до формування мистецьких компетентностей учнів. // Педагогічна майстерність. 2020. № 3. С. 38–42.
8. Кондратюк Л. Мистецтво як засіб формування емоційної культури учнів. // Мистецтво і освіта. 2022. № 1. С. 12–17.
9. Культура і мистецтво в новій українській школі: навчально-методичний посібник / за ред. Л. Масол. К.: Генеза, 2021. 224 с.
10. Масол Л. Методика навчання інтегрованого курсу "Мистецтво" у 5 класі НУШ. К.: Світич, 2021. 160 с.
11. Мурашкова Л. Образотворче мистецтво в системі загальної середньої освіти: теорія і практика. К.: Педагогічна думка, 2020. 148 с.
12. Соловйова О. Теорія і практика розвитку естетичного сприймання учнів у процесі вивчення пейзажу // Образотворче мистецтво в школі. 2021. № 2. С. 26–30.

13. Український живопис: жанри, техніки, школи / за ред. О. Ройтен. Львів: Арт-клас, 2019. 256 с.
14. Черкашина І. Формування художнього образу в учнів середнього шкільного віку // Мистецтво і освіта. 2022. № 3. С. 21–27

ДОДАТКИ

Додаток А

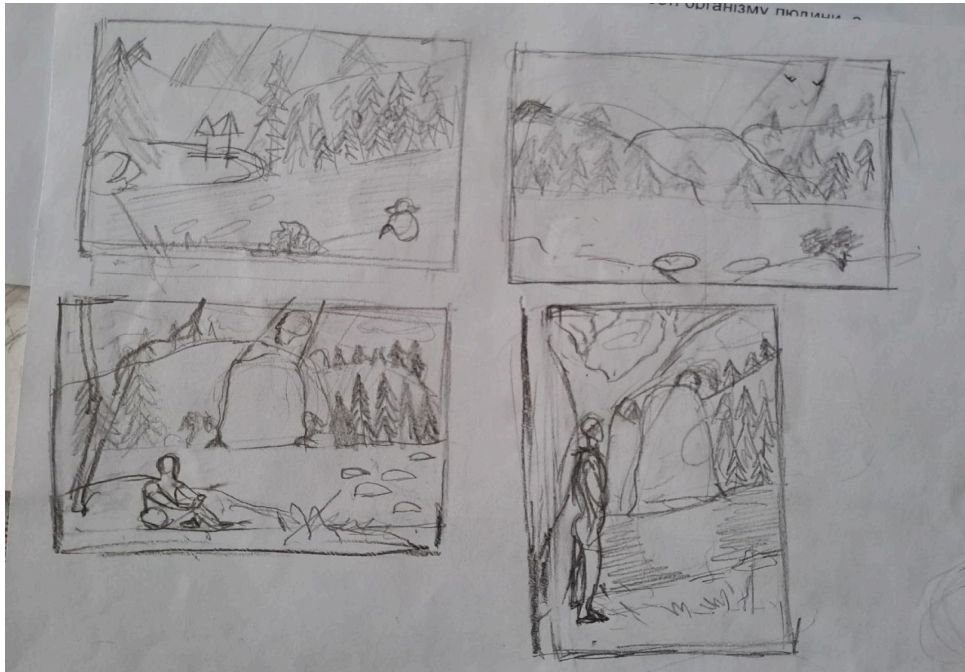

Рис. А1. Етап ескізування

Рис. А2. Перший ескіз практичної роботи

Рис.А3. Композиційні пошуки

Рис.А4. Композиційні пошуки

Рис.А5. Пошуки кольорової гами

Рис. А6. Фінальне композиційне рішення